

ПРОГНОСТИК ЮРІЯ ДРОГОБИЧА 1479 РОКУ

Олег ПЕТРУК, Наталія ЦАРЬОВА, Марія КАШУБА

Інститут прикладних проблем механіки і математики

ім.Я.Підстригача НАН України

Львів 79060, в.Наукова, 3-б

Львівський національний університет ім. Івана Франка,

кафедра давньої історії України та архівознавства

Львів 79001, вул.Університетська, 1

Львівський національний університет ім. Івана Франка,

кафедра теорії та історії культури

Львів 79001, вул.Університетська, 1

Вперше публікується текст та переклад прогностика Юрія Дрогобича «Значення місячного затемнення 4 липня [1479 року]», а також супровідного листа герцогу Джан Галеаццо і його матері Боні Савойській. Трактат написано 28 червня 1479 року під час перебування автора у Касале (герцогство Монферрат), де він був астрологом маркіза Вільгельма VIII Палеолога. Текст описує перебіг та умови видимості місячного затемнення, який був передбачений автором раніше, засвідчує його астрономічні та географічні знання.

Ключові слова: астрономія, історія, прогностик, Юрій Дрогобич

Юрій Дрогобич напевно посідає перше місце серед давніх українських астрономів за кількістю публікацій про нього. Їх перелік наведено у бібліографічному покажчику 1983 року¹ та статті 2014 року². Документальних свідоцтв з XV століття збереглося небагато, проте ті, які вдалося віднайти дослідникам, дозволяють реконструювати основні події життя нашого земляка. Згадаємо тут для прикладу студії українських авторів І.Кревецького³, Я.Матвіїшина⁴, Я.Ісаєвича⁵.

Відомо п'ять трактатів Юрія Дрогобича та два його листи. Хоча усі вони були описані (бібліографічно й змістовно) Я.Ісаєвичем у покажчику 1983 року та статтях, проте повні тексти творів та їх переклади досі не введено в науковий обіг. До того ж усі оригінали творів Георгія з Русі зберігаються поза межами України, а посилання на місця їх збереження в роботах Я.Ісаєвича, на жаль, переважно не

повні, а деколи й помилкові. Ми отримали цифрові копії усіх цих документів.⁶ Подаємо в Додатку 1 уточнені посилання на відомі твори Юрія з Дрогобича та інформацію про їх репродукування, публікації тексту та переклади. Як бачимо, частина з них відома з репродукцій (ті, що зберігаються в Німеччині, навіть доступні для вільного ознайомлення на сайтах книгозбірень). Розчитані латинські тексти та переклади відомі не для всіх, до того ж майже всі з оприлюднених з'явилися у збірці за редакцією В.Вандишева, яка не отримала визнання у наукових колах через помилки та псевдонаукову інтерпретацію текстів⁷. Окрім цієї збірки, відомими є переклади (лише!) вступу до книги Юрія Дрогобича (В.Литвинов) та його листа до М.Чепіля (Я.Ісаєвич).

Отож, парадоксально, але про Георгія з Русі є сотні статей, а наукових публікацій

Рис. 1. Двадцятирічний юнак, як вважають, Джан Галеаццо II Сфорца (1494 р., художник Марко д'Оджіоно або Амброджіо де Предіс. Національна галерея, Лондон, nationalgallery.org.uk).

його творів та їх перекладів досі не зроблено, хоч їх небагато.

Нижче публікується текст та переклад рукопису Юрія Дрогобича «Оцінка місячного затемнення 1479 року» (Додаток 3) та супровідний лист до нього (Додаток 2). Вони ніде не були репродуковані й не перекладалися раніше. Ці документи зберігаються у різних фондах Державного архіву Мілану. Зазначимо, що оригінал листа віднайдено вперше.⁸ Досі він був відомий за публікацією тексту в книжечці Ф.Габотто з 1891 року, де вказано, що цей прогностик було надіслано міланському герцогу Джан Галеаццо II (герцогу тоді було 10 років) і герцогині Боні Са-

Рис. 2. Монета, яка використовувалася в Касале в 1464-1483 роках (золото, Національний музей, Рим, wikipedia.org).

війській, його матері.

Юрій Дрогобич викладав у Болоньї в 1478/1479, 1480/1481 та 1481/1482 роках.⁹ В листі з 28 червня 1479 року з Касале до Мілану він називає себе «астрологом маркіза Монферраті», Вільгельма VIII Палеолога. Тож імовірно, що протягом 1479/1480 навчального року він перебував у Касале, столиці Монферрату, й можливо в Мілані.

Прогностик 1479 року міг готуватися для друку, – в листі йдеться про його «спеціальне відтворення». Якби це видання вийшло, воно було би серед перших (чи не першим?) друкованих астрономічних книг живого автора. Перша друкована книга з астрономії вийшла у Ферарі 1472 року. Це був твір Йоана Сакробоско «Сфера» (бл.1230 р.). Протягом наступних 28 років було 24 його перевидання.

В тексті згадуються кліматичні зони від 4 до 6. Такий поділ, відповідно до широт місцевостей, присутній у згаданому трактаті Сакробоско. Примітно, що цей твір вийшов друком у Болоньї 1480 року.

ДОДАТОК 1.**Перелік творів Юрія Дрогобича****(книга)**

1. *Judicium prenosticon Anni M.cccc.lxxxiii surgentis* – Рим; Друкарня Еухаріуса Зільбера, 1483, 7 лют.

I примірник, м.Штудгарт: 19 сторінок друку + 4 порожні сторінки, на двох є рукописні записи.

II примірник, м.Краків: 19 сторінок друк (Inc 232 A) + сторінка з рукописним текстом; далі в тій же ж оправі 8 сторінок друку твору іншого автора (Inc 232 B: Iulianus de Blanchis, *Prognosticon ad a 1483/4*).

Місце збереження:

I. Stuttgart, Universitätsbibliothek Tübingen, Inc. qt.3235 b;

електронний доступ: <http://digital.wlb-stuttgart.de/purl/bsz347807208>

II. Kraków, Muzeum Narodowe, Biblioteka Książat Czartoryskich, Inc 232 A

Репродукція: [11,5]

Текст: [10]

Переклад: [10]; інший переклад вступу [8]

(рукописи)

2. *Judicium anni 1478 recurrentis* (49 сторінок; рукопис Н.Schedel; переплетений з багатьма іншими астрологічними текстами)

Місце збереження: München, Die Bayerische Staatsbibliothek, Clm 647, ff. 102-126

електронний доступ: <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/bsb00003519/images/>

Репродукція: [9]; інші (частково)

Текст: [10]

Переклад: [10]

3. Лист Юрія Дрогобича з Болонї до Миколи Чепіля у Римі (6 лютого 1478)

(2 сторінки; рукопис; втрати матеріалу листа, тексту)

Місце збереження: Krakow, Biblioteka

Jagiellońska, ms. N 6394, A, No.9 (k. 27).

Репродукція: [2, вклейка між с. 64-65] (частково); [10]

Текст: [10] (частково)

Переклад: [2, с.50-51] (частково); [10] (частково)

4. *Judicium supra eclipsi currenti 29 Julij 1478* (23 сторінки; рукопис)

Місце збереження: Paris, Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque de l' Arsenal, MS-828, No 1, page 136-147.

Репродукція: (-)

Текст: (-)

Переклад: (-)

5. *Significatio eclipsis lunaris die quarta Julij [anni 1479]*

(5 сторінок; рукопис)

Місце збереження: Milano, Archivio di Stato di Milano, Fondo Sforzesco, Potenze Sovrane, cartella 1569, fasc. 1, No 260.

Репродукція: (-)

Текст: (-)

Переклад: (-)

6. Лист Юрія Дрогобича міланському герцогу Джан Галеаццо і його матері Боні Савойській (28 червня 1479). Супровідний лист до рукопису «*Significatio eclipsis lunaris die quarta Julij [anni 1479]*».

(1 сторінка; на звороті скорочено вказано адресатів; рукопис)

Місце збереження: Milano, Archivio di Stato di Milano, Fondo Sforzesco, Potenze Estere - Monferrato, cartella 470, pagina 80.

Репродукція: (-)

Текст: [12]

Переклад: (-)

7. *De significacione seu eclipsium* (1490)

(53 сторінки; рукопис)

Місце збереження: Paris, Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, MS Latin 7443C, page 307-335.

Репродукція: [1] (дві сторінки); [10]

Текст: [10]

Переклад: [10]

Рис. 3. Лист Юрія Дрогобича міланському герцогу, 1479 р.

ДОДАТОК 2.

Лист Юрія Дрогобича до герцога Мілану

Ill[ustriss]mi et Ex[cellentiss]mi Prin-
 cipes Domini mei sing[ulariss]mi. Eo amore
 ac fide et Reverentia aductus, qua Ill[ustriss]mi
 Princeps Dominus Gulielmus Marchio
 Montisferrati Ex[cellentiae Vestrae] est affectus,
 dignu[m] duxi eisdem v[est]ris Ex[cellent]iis
 pro earum speciali recreatione has mutaciones
 in Sole et Luna hoc p[rese]nti anno venturas
 pictas transmittere. Easdem propterea Vestras
 Ill[ustriss]mas D[ominations] humiliter orans
 quatenus munusculum meu[m] grato animo

Найсвітліші та найясніші герцоги, пани
 мої єдині! Натхненний такою любов'ю, дові-
 рою та повагою, якою найясніший пан герцог
 Гуільєльмо, маркіз Монферраті, Ваші ексце-
 ленції зворушив, гідно навів я Вашим ексце-
 ленціям зміни на Сонці та на Місяці у цьому
 поточному році, для їх спеціального відтво-
 рення, щоб передати їх прийдешні образи. З
 цієї причини уклінно благаю, щоб Ви, найяс-
 ніше панство, мій даруночок із прихильною
 душею удостоїли прийняти. Процвітайте як-

recipere no[n] dedignent[ur]. Que diu valeant et felices. Datae Casalis, Vigesimo octavo Junij 1479.

E[xcellentissimi] I[llustrissimi] D[omini]
V[estri] fidelis servus Mag[iste]r
Georgius de Russia
Astrologus Ill[ustrissimi] d[omini]
Marchio Mo[n]tisferati

A tergo:

Ill[ustrissi]mis et Ex[cellentissi]mis
Principibus D[omi]nis meis sing[ularissi]mis
Dominis Ducibus M[e]di[ola]ni etc.

ДОДАТОК 3.

**Опис місячного затемнення дня
четвертого липня 1479 року**

Georgius de Russia

Quamq[ue] significatio eclipsis lunaris die quarta Julij futur[a] in Iudicio eclipsis solis anni preteriti exposito satis clare patuit. Nichilominus adhuc pro maiori evidentia ac intelligentia Ill[ustrissi]me et Ex[cellentissi]me d[omi]ne Ducisse et eius Ill[ustrissi]mi nati pro laude q[ui]oq[ue] eius et honore hac totius curie consolatione Ego Mag[iste]r Jor[g]ius de Russia artiu[m] doctor significationem predictae eclipsis duodecim l[itte]ris brevibus clarius elucidabo conclusionibus.

Conclusio p[ri]ma

Eclipsis lune totalio die quarta Julij futura erit in vigesimo gradu capricorni Marte cum Saturno existentibus significatoribus marte ex opposito saturno uero extrino locum eclipsis irradiante.

найдовше та [будьте] щасливі. Дано у Казале 28 червня 1479 [року].

Вашого найяснішого і найсвітлішого пана вірний слуга магістр
Георгій з Русі
Астролог найяснішого пана маркіза Монферраті

Зворот:

Найсвітліші та найясніші герцоги, пани моєї єдині, пани герцоги середземноморські і т.д.

Георгій з Русі

Оскільки значення місячного затемнення дня четвертого липня [1479 року] [вже було] передбачене в Судженні про сонячне затемнення минулих років, [то] викладене звучить цілком виразно. [Немає] нічого для людини більш важливого за докази й тлумачення. Пресвітлій і Найдосконалішій п[ані] Герцогині й Преславному, народженому для слави, що заслуговуєте на честь, цією згодою всієї курії (всього двора?) я, магістр Георгіус з Русі, доктор мистецтв, висвітлю [прояви] зазначеного затемнення отими дванадцятьма короткими чіткими обгрунтованими висновками.

Висновок перший

Повне місячне затемнення буде четвертого дня липня у 20 градусі Козерога, Марса з Сатурном, за наявної важливої опозиції Марса і Сатурна, а крайнє місце затемнення буде світитися.

Рис. 4. Друга і третя сторінки рукопису Юрія Дрогобича «Значення місячного затемнення 4 липня 1479 року».

Secunda conclusio

Principiu[m] eclipsis erit in domo octava domo mortis, ascendente vigesimo secundo gemino[rum] Angulu[m] ante eclipsiu[m] saytario ingrediente.

Tertia conclusio

Mediu[m] eclipsis erit fere in cuspide domus septime que est domus coniugoru[m] mulieru[m] nuptiaru[m] contencionu[m] participationis autem oppositor[um] ascendente 17 gradu cancri.

Quarta conclusio

Finis eclipsis erit sub terra ex parte occiden[te] ascendente sig[no] leonis cuius

Висновок другий

Початок затемнення буде у восьмому домі, домі смерті, розпочнеться в двадцятидво[градусному] куті Близнюків й збирається затьмарити Стрільця.

Висновок третій

Середина затемнення припадає приблизно на пік сьомого дому, яке є домом подружніх зв'язків, жінок, весіль, суперечливих зв'язків від опозиції Рака, що сходить у 17 градусі.

Висновок четвертий

Кінець затемнення відбудеться під Землею, зі західної частини, під знаком Лева, що

effectus n[ost]ra preclara Mediolanen[si] patria. Immo in tota Italia no[n] multu[m]nocebit quoniam nobis inuisibilis erit.

Quinta conclusio

Effectus eclipsis ratione principis ap[er]irebit in Regionibus et Terris ut in Etiopia terra Arabuum India et in quibusdam partibus Graeciae ac septemtrione Lituania Armenia Egipto Anglia Flandria Regionibus Lombardor[um] Hispania Sicilia Ungaria Dalmatia Croatia Livonia Moravia et partim Bohemia et orbibus et Civitatibus ut Furlimo Cremona Vilna Tridento Ligurio Viena Buda et hys vicinis.

Sexta conclusio

Effectus eclipsis ratione medii eclipsis qui senior erit apparebit fere i[n] o[mn]ibus p[re]dictis locis adiciendo terram Barsilonie Franciam Africam Burgundia[m] Armenia[m] minorem et loca circa littora Maris et hoc ratione ascenden[te] medie eclipsis v[isus] signo Cancri.

Septima conclusio

Secundum intencionem Siridonis effectus eclipsis generaliter aparebit et septemtrione et in climatibus sexto quinto autem quarto.

Octava conclusio

Effectus eclipsis limittabitur generaliter ad animalia domestica et aliqua siluestria quadrupeda r[ati]one signi eclipsis ad homines et pisces r[ati]one ascendentis eclipsis.

Nona conclusio

Effectus eclipsis magis limittabitur ad homines quor[um] nativitatibus ascedebat vigesimus gradus capricorni aut p[ro]pe et

сходить, вплив якого позначиться на нашій славетній Міланській землі. Та цілій Італії не надто зашкодить, бо нам не буде видимим.

Висновок п'ятий

Вплив затемнення на його початку буде проявлятися в краях і землях як: Ефіопія – земля арабів, Індія й деяких частинах Греції й на півночі¹⁰, у Литві, Вірменії, Єгипті, в Англії, Фландрії, в краях Ломбардії, Іспанії, Сицилії, Угорщини, Далмації, Хорватії, Лівонії й Моравії, а частково Богемії і в краях і містах як у Константинополі, Фурлуні, Кремені, Вільні, Триденті, Лігурії, Відні, Буді і їх околицях.

Висновок шостий

Вплив затемнення у його середині буде сильніше проявлятися майже у всіх вищезазначених місцях, а також на землі Барселони, Франції, Африки, Бургундії, малої Вірменії і в місцях неподілік берегів [Середземного] моря, і причиною цього [є] настання середини затемнення проти знаку Рака.

Висновок сьомий

Згідно думки Сіридона вплив затемнення загально проявиться і на півночі, і в кліматичних зонах: шостій, п'ятій, також і в четвертій.

Висновок восьмий

Впливи затемнення позначатимуться переважно на домашніх тваринах і деяких лісових чотириногих, присутні знаки затемнення на людях та рибах – наслідки сходження затемнення.

Висновок дев'ятий

Вплив затемнення більше позначатиметься на людях, чиє народження припало на 20 градус Козерога або біля, або чий Locus

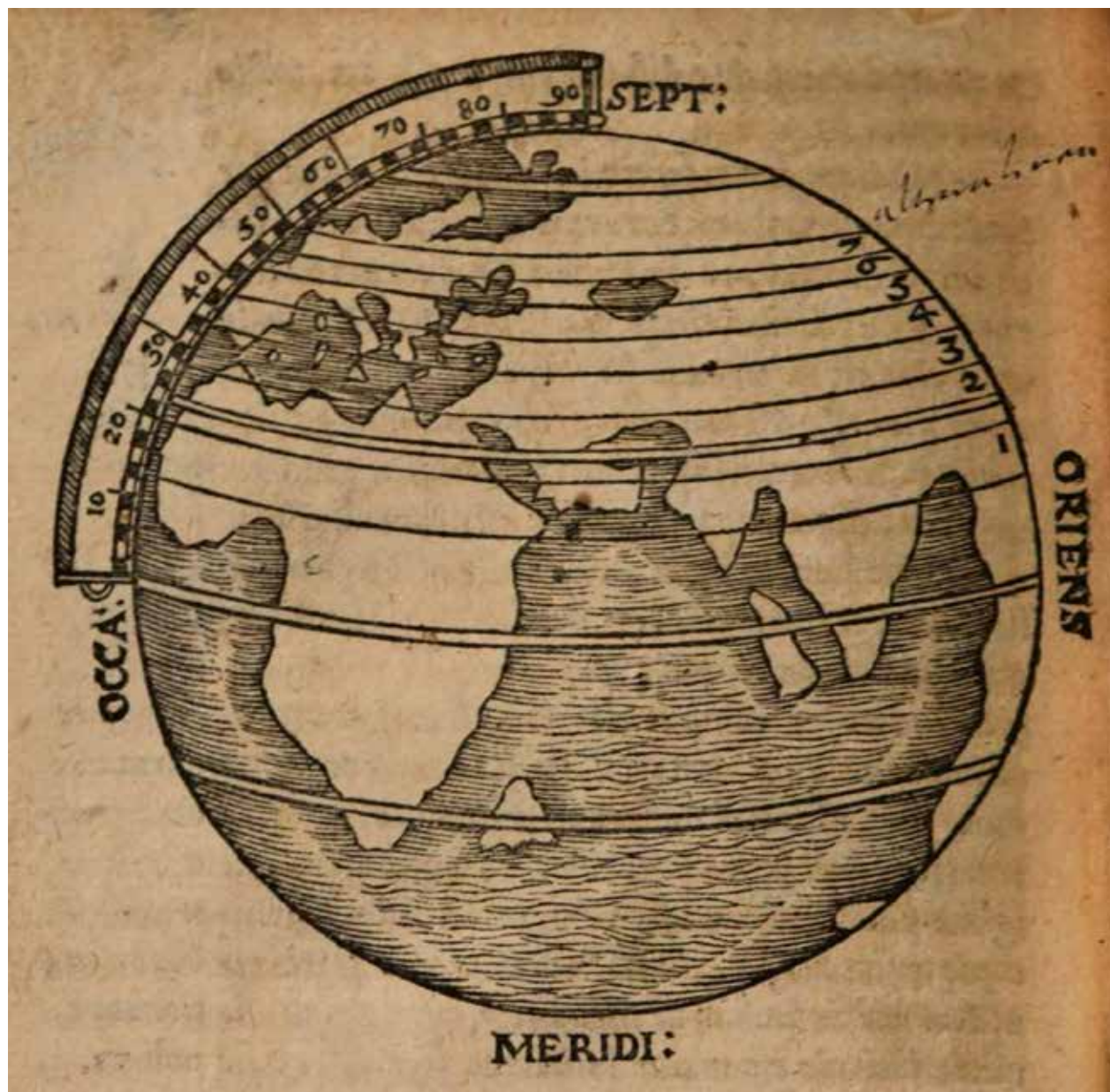

Рис. 5. Ілюстрація з розділу «Кліматичний поділ», з номерами кліматичних зон, з книги Й. Сакробоско «Сфера» (видання 1543 року, Вітерберг; зі збірки Bayerische Staatsbibliothek digital).

quor[um] Locus Luminar[um] ex precipue Lune fuit vigesimus gradus capricorni aut p[ro]pe et ad homines i[ta] quorum Nativitatibus aut Revolutione vigesimus gradus capricorni cadit autem aliquem Anglu[m] et ad homines quor[um] Luna est ylech in Nativitate.

Luminarius а особливо Місяць були у 20 градусах Козерога або біля, і на людях, чие народження або знаходження припадає на 20 градус Козерога, і декого з Англії, і на людях, для яких Місяць є знаком народження.

Decima conclusio

Effectus eclipsis etiam magis limittabit[ur] ad sexu[m] feminaru[m] r[ati]one ymaginu[m] existen[tium] in loco eclipsis. Dicit enim Leopoldus autem in secunda facie capricorni ascendu[n]t forme sidereales duar[um] mulier[um] hoc r[es]p[on]sum portendit domus septima que est domus mulier[um] et coniugior[um] in qua fiet totalis ecclipsis.

Undecima conclusio

Effectus ecclipsis erit duplex r[ati]one loci Lune in principio ecclipsis et r[ati]one Saturni mortiferus et egritudinalis erit et ratione loci Lune in medio ecclipsis et r[ati]one martis significationis erit belicosus littigiosus et contenciosus que lites et intenciones limittabunt ad homines coniugatos inter quos qua[m] plura orient pericula et scandala.

Duodecima conclusio

Effectus ecclipsis secundum intenciones Ptolomei incipiet apparere anno futuro secundu[m] vero int[entio]nem Albumazar in mense Novembre aut citra suspitio tamen est maxime autem p[re]sumpcio p[ro] effectus huius eclipsis apparebit velocius qua[m] in Nouembre propter signu[m] eclipsis mobili et p[ro]pter mortem significatore in signo mobili dirrectu[m] autem orientale. Unde dies decima septima July et decima octava et circa dies multu[m] dispositi erunt ad malas novitates autem ad strages velor[um] autem conturbationes aer[is]. Unde illis diebus dispositio celi erit magna. Ut in predictis locis i[n]terea enumeratis aliqua mala orient.

Висновок десятий

Вплив затемнення позначиться навіть на жіночій статі, а саме щодо вигляду жінок, які є у місці [на яке матиме вплив] затемнення. Бо каже Леопольд, що у другій фазі Козерога сходять зіркові форми двох жінок, і це відгук провіщений сьомого дому, який є домом жінок і подружжя, в якому буде повне затемнення.

Висновок одинадцятій

Вплив затемнення матиме подвійні наслідки відносно місця Місяця – на початку затемнення Сатурн буде смертоносний і хвороботворний; сутність місця Місяця в середині затемнення щодо Марса буде суттєво войовничою (сповненою війнами), [зі] судами й суперечками, і ці суперечки й наміри простягатимуться на людей одружених, між якими [виникатимуть] численні небезпеки й скандали (смути).

Висновок дванадцятій

Вплив затемнення, згідно думки Птолемея, проявиться в наступному році; як слушно вважає Альбумазар, у листопаді місяці, поза всяким сумнівом, є найбільший, вірогідно вплив затемнення проявиться швидко в листопаді через знак рухомого затемнення і через хвороби значні в рухомому знакові, спрямованому на схід. Тому дні 17 липня й 18 і, можливо, ще багато днів будуть сприйнятливі до поганих новин (шкідливих хвороб?), відповідно до деяких збурень повітря. Тому у ті дні буде велика диспозиція небес. Як у предбачених місцях, виникнуть деякі нещастя.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ісаєвич Я. Нове про Юрія Дрогобича // Молодь України. – 1969. – 16 трав.
2. Ісаєвич Я. Юрій Дрогобич. – Київ, 1972. – 122 с.
3. Ісаєвич Я. Юрій з Дрогобича // 2014. – цей збірник (стаття базується на оригінальних статтях автора з 1960, 1969 та інших років).
4. Ісаєвич Я. Сучасні псевдонаукові публікації на історичні теми: два приклади // Україна модерна. – Ч. 13 (2). – Київ-Львів, 2008. – С. 211-221.
5. Ісаєвич Я., Вавричин М. Юрій Дрогобич: До 500-річчя виходу першої друкованої книги вітчизняного автора: бібліографічний покажчик. – Львів, 1983. – 62 с.
6. Кошик Н. Публікації про Юрія Дрогобича (від 1983 р.) // 2014. – цей збірник.
7. Кревецький І. Прогностик Юрія Дрогобича. Наша найстаріша печатана книжка // Нова Зоря. – 1932. – ч.32, 1 травня. – с.13.
8. Литвинов В. Переклад вступу до книги «Прогностична оцінка 1483 року» Юрія Дрогобича // Українські гуманісти епохи Відродження. Ч.1 – Київ, 1995. – с.15.
9. Матвійшин Я. Юрій з Дрогобича (життєвий шлях та репродукція рукопису). – Київ: Інститут математики, 1969. – 60 с. (препринт ИМ-69-2).
10. Юрій Дрогобич, Verba Magistri: Пророцтва і роздуми / Упор. В.Вандишев. – Дрогобич, 2001. – 341 с.
11. Юрій Котермак з Дрогобича. Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора мистецтв і медицини Болонського університету: Репродукція першої друкованої книжки українського автора / Підготовка до друку та вступна стаття Я.О.Ісаєвич. – Львів, 1968. – 26 с.
12. Gabotto F. Nuove ricerche e documenti sull'astrologia alla Corte degli estensi e degli Sforza. - Torino, 1891. – 30 p. (P.28).

¹Ісаєвич, Вавричин 1983²Кошик 2014³Кревецький 1932⁴Матвійшин 1969⁵Ісаєвич 2014 ⁶⁶Вони передані у відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім.В.Стефаніка.⁷Ісаєвич 2008⁸Завдяки люб'язній допомозі Е.Фортунато.⁹Ісаєвич 2014¹⁰Septentrion, «семизір'я» – там, де на небі домінує сузір'я Великої ведмедиці, яка має сім яскравих зір.